

Samenvatting van het debat

“Kunnen de sociale en humane wetenschappen het klimaat redden?”

30 maart 2022

1. Inzet van het debat, door Gerrit Rauws, Directeur KBS

Hoe kunnen we de samenleving mobiliseren voor impactvolle en inclusieve actie voor het klimaat? Met *Connect for climate* probeert de Koning Boudewijnstichting burgers, overheden, verenigingen en ondernemingen te verbinden en meer inzicht te verwerven in hoe samen het tij te keren.

Dat betekent: luisteren naar wat mensen belangrijk vinden, aandacht schenken aan verschillen in waarden, overtuigingen, ideologische leefwerelden. Oog hebben voor de manier waarop discours, juridische kaders, economische realiteiten en ethische overtuigingen de realiteit bepalen.

Sociale en menswetenschappen kunnen helpen deze aspecten te begrijpen. In een reeks webinars van de KBS stelden onderzoekers uit deze disciplines hun denkwerk over de klimaatuitdaging voor. In de publicatie *‘Iedereen warm voor het klimaat’* zijn hun modellen en resultaten kernachtig gevat in tien tips – een eerste stap in hoofd en hart verbinden om de maatschappelijke impact te verhogen.

In het debat vandaag exploreren we waar de prioriteiten in sociale en humane wetenschappen liggen op dit vlak, welke gaten er zijn in het onderzoek, of er voldoende interdisciplinair gewerkt wordt, hoe dit onderzoek gedeeld wordt met stakeholders zoals de civiele samenleving en de politiek? Het beginpunt van een cruciale dialoog.

2. Keynote Benjamin Sovacool, Professor of Energy Policy, University of Sussex

Sociale en humane wetenschappen zijn essentieel voor oplossingen voor de klimaatuitdaging. Technologische innovatie op zich zal niet volstaan. De manier waarop deze innovaties geïntegreerd worden in het leven van elke dag, in de samenleving, vraagt om de expertise van sociale en menswetenschappen: systeemintegratie, ruimtelijke ordening, voedselhygiëne, transportgebruik, de psychologie van architectuur, gewoonten en gedrag,...

Transities werken namelijk in op verschillende niveaus tegelijk (cfr. Frank Geels). De innovatieve niches, het dominante koolstofgebaseerde systeem en de ruimere maatschappelijke trends, ze evolueren naast elkaar en beïnvloeden elkaar. Om alle aspecten te begrijpen en de transitie vorm te geven – businessmodellen én cultuur, technologie én politieke en demografische trends – zijn sociale wetenschappen essentieel.

Geen enkel alternatief voor onze huidige economie is zonder nadelen. Filosofen en moraalwetenschappers kunnen helpen de ethische gevolgen van deze keuzes af te wegen. Geen enkel alternatief is ook zonder risico. Hoe definieer je risico, hoe communiceer je erover, hoe beheers je ze als beleidsmaker? Zonder een interdisciplinaire mozaïek van experts zijn er geen goede antwoorden op die vragen.

In de “constellatie” van klimaatonderzoek heeft ieder dus een rol te spelen, van empirisch onderzoek naar wat bestaat, over pragmatisch onderzoek naar wat we kunnen doen en normerend onderzoek naar wat we willen doen, tot waardenonderzoek naar waarom we doen wat we willen doen (cfr. Daniel Spreng).

Sociale en humane wetenschappen helpen concepten te verdiepen, kennis te verfijnen, oplossingen te visualiseren, over ethische aspecten te reflecteren. Toch blijven ze ondergefinancierd.

Wat is er nodig?

- meer geld;
- rijkere data om beslissingen te onderbouwen: interviews, focusgroepen, (audio)visueel materiaal...;
- meer probleemgestuurd interdisciplinair onderzoek en universiteiten die daarnaar georganiseerd zijn;
- inclusiever onderzoek met expertise en data van deelnemers uit de brede samenleving, uit andere delen van de wereld dan Noord-Amerika en Europa,...;
- interdisciplinair, inclusief en vergelijkend onderzoek stimuleren dat verschillende methodes combineert.

3. Panelgesprek: samenvatting van de interventies

Yelter Bollen, Beleidsexpert klimaat en milieufiscaliteit Bond Beter Leefmilieu

Er is nog te weinig onderzoek verricht naar de impact van het klimaatbeleid op verschillende groepen in de samenleving in België.. Er is nog geen brede historische en politieke analyse van het Belgische klimaat- en energiebeleid, en de sociaal-economische en institutionele implicaties. De overheid moet dat onderzoek aansturen. Het is haar taak om beleid te evalueren en dat systematisch in kaart te brengen.

Pieter Leroy, hoogleraar Milieu en Beleid, sectie Geografie, Planologie en Milieu, Raboud Universiteit

De wetenschappelijke wereld vandaag is niet *problem driven*, de onderzoeksagenda wordt gedreven door de persoonlijke nieuwsgierigheid van onderzoekers en hoogleraren. We moeten vertrekken vanuit de problemen die we moeten oplossen. Ik zie veel gelijkenissen tussen klimaat en corona. Beide zijn ziekten van het antropoceen, veroorzaakt door een overmoedige economie. Tijdens corona hebben we gezien hoe in een acute crisisperiode alles vloeibaar wordt. Hoe de politiek bereid is om meer technocratie toe te laten. En na zes maanden zagen we hoe ze naast virologen ook sociologen en psychologen en economen nodig hadden. Het zou interessant zijn om een gedegen interdisciplinaire analyse te maken van de tijdelijke institutionele verschuivingen tijdens corona, over de technocratische aanpak en de impact op democratie, en wat we daarvan kunnen exporteren naar het klimaatbeleid. Als we een internationaal klimaatbeleid voeren over de lange termijn moeten we af van twee kenmerken van het huidige politieke systeem: de volatiliteit van de dagjespolitiek en nationalisme in politiek. In de balans van democratie en technocratie moet voor het klimaatbeleid iets verschuiven. Deze veranderingen, dat is voer voor juristen, politicologen, historici,...

Delphine Misonne, Directeur Centre d'étude du droit de l'environnement, Université Saint-Louis-Bruxelles

We moeten op alle niveaus de disciplines opentrekken en de monodisciplinaire hokjes doorbreken. *Foresight*, een commissie voor interdisciplinair onderzoek van het Fonds de la Recherche Scientifique - FNRS, is een goed instrument om transversale projecten in te dienen. Geldschietters kunnen onderzoeksdomeinen opengooien. Onderzoek moet namelijk niet alleen gaan over kennis vergaren, maar ook over handelen, over sporen voor oplossingen ontwikkelen. En dat ligt gevoeliger, want dan hebben we het over het transformeren van de manier waarop de samenleving werkt. Het vraagt een zekere moed van geldschietters om te zeggen: nu wordt niet alleen gewerkt op de diagnose, maar ook op de oplossingen. We missen een interfederale Hoge raad voor het klimaat om het debat te objectiveren, te depolitiseren, onderzoekers de kans te geven om kennis op te bouwen zonder rekenschap te moeten afleggen aan de politiek, en om die kennis toegankelijk te maken.

Vanessa Biebel, Executive Manager van het Competentiecentrum Sustainability & Circulaire Economie, VBO

Ik zie drie grote stakeholders: politiek, bedrijven en consumenten. Bedrijven worden met de vinger gewezen, maar ook de consument heeft sleutels in handen. We moeten samenwerken en samen oplossingen vinden op de lange termijn, waarbij beleidsmakers niet om de vier jaar opnieuw van koers veranderen. Multidisciplinair en interdisciplinair onderzoek zijn daarbij belangrijk. Bedrijven hadden voordien aparte departementen, we proberen nu per probleem alle partijen rond de tafel te brengen. In de Federale Raad voor Duurzame Ontwikkeling wordt de link gelegd tussen bedrijven en wetenschappers, maar het VBO verdedigt de belangen van zijn stakeholders, op basis van wat we horen van bedrijven.

Sébastien Brunet, Algemeen Directeur Institut wallon de l'évaluation, de la prospective et de la statistique

Onderzoek moet zich op een holistische manier reorganiseren, met een reële inbreng van alle wetenschappen. Maar ook de kloof tussen leken en wetenschappers moet overbrugd worden door burgerwetenschappen te ontwikkelen, door leken te betrekken bij onderzoek, en zelfs bij de formulering van onderzoeksvragen. En we moeten de sprong maken van onderzoeken naar doen. Beleidsmakers hebben daarvoor graag kwantitatieve gegevens, cijfers, tabellen, maar dit kan de realiteit vereenvoudigen en zelfs vervormen. De uitdaging is om manieren te vinden om onderzoeksresultaten te communiceren met kwalitatieve én kwantitatieve gegevens. Cijfers zijn nodig, maar daarnaast moeten beleidsmakers ook andere elementen aangeboden krijgen om complexiteit en nuance te brengen en het beleid te sturen, en die overdracht gaat momenteel niet goed. Statistieken geven de illusie de wereld te beheersen, maar we moeten leren leven met onzekerheid. We moeten kanalen vinden om deze complexiteit te vertalen en om te vermijden dat we onder druk van deze crisis maar één horizon zien. We moeten vele mogelijke toekomstën verkennen.

4. Vragen uit de zaal

Is het wel een goede zaak om de klimaatverandering te depolitiseren?

Biebel: Iemand moet kansen en risico's afwegen en knopen doorhakken. Politici kunnen zich vergissen maar het is belangrijk dat ze zich baseren op wetenschappelijke gegevens van harde en sociale wetenschappers.

Misonne: De politiek beslist en weegt de belangen af, maar voor het klimaatprobleem ontbreekt een analytische, objectieve en onafhankelijke basis. Instellingen zoals een Hoge Raad voor het Klimaatbeleid kunnen een objectief fundament leggen voor beslissingen en zo de politieke besluitvorming vergemakkelijken.

Brunet: Objectiviteit is een mythe. Er is altijd een vorm van sociale constructie bij kennis. Als je pleit voor depolitisering, zeg je dat de klimaatverandering geen vraag is waarover een politieke discussie nodig is. Zo wordt van de klimaatverandering een natuurfenomeen gemaakt dat voor iedereen hetzelfde betekent, terwijl het net een voorwerp moet zijn van permanente discussie tot ze opgelost is, zoals dat is voor alle grote uitdagingen. Wel is het zo dat we nog niet de sleutel gevonden hebben om dit thema politiek aan te pakken, omdat de temporaliteit van de politiek, op het ritme van verkiezingen, niet strookt met die van de klimaatverandering. Maar depolitiseren is het tegenovergestelde van democratie, dan krijgen we een dictatuur van de technocratie. Is dat wenselijk?

Moeten jonge onderzoekers beter uitgerust worden om onderzoeksresultaten te communiceren?

Leroy: Ja. Veel jonge wetenschappers die ik mocht begeleiden, zijn erg geëngageerd, ze willen maatschappelijke impact hebben. Maar hun academische carrière wordt gevaloriseerd op basis van publicaties in *journals* die niemand leest. Dit is een oproep aan decanen en rectoren om die productivistische strategie aan universiteiten los te laten. Pas het systeem aan.

Misonne: Communicatie is belangrijk. Maar het is niet per se aan onderzoekers om te communiceren over de resultaten, dat is een ander *métier*. Onderzoekers moeten wel begrijpen dat ze resultaten beter moeten valoriseren voor meer maatschappelijke impact.

Hoe kan je burgers betrekken bij agendasetting van wetenschappelijk onderzoek?

Misonne: Dat gebeurt al, er zijn bijvoorbeeld de Innoviris-programma's in Brussel waar onderzoekers en burgers samenwerken rond problemen. Burgerwetenschap wordt steeds ernstiger genomen, door de digitalisering kunnen mensen zelf gegevens verzamelen en uitwisselen op een kwaliteitsvolle en goedkope manier. Burgers worden deel van deze opbouw van kennis en dagen zo de overheid uit.

Leroy: In de geneeskunde zijn er voor bepaalde ziekten goed georganiseerde patiëntengroepen, en zie je *patient-driven research programs*. Waarom werken we niet aan een soortgelijk model voor milieu- en klimaatonderzoek? Curieuzenair is een mooi voorbeeld. *Citizen science* vergt wel een stevige kwaliteitscontrole.

5. Afsluitende tussenkomst Xavier Lepoivre, adviseur van Thomas Dermine, staatssecretaris voor Relance en Strategische Investerings

De klimaatverandering is een direct en ongewild gevolg van ons sociaal-economisch systeem dat ook verankerd zit in onze gewoonten. Voor oplossingen is een diepgaande verandering van dit systeem nodig, en daarvoor moeten we een beroep doen op de sociale en menswetenschappen.

Ze hebben echter pas recent hun opwachting gemaakt in het debat over hoe de bevolking zich kan aanpassen aan deze veranderingen en over de transitie naar een nieuw maatschappelijk model. Wordt in het wetenschapsbeleid voldoende aandacht besteed aan hun rol in het klimaatonderzoek?

De integratie van deze disciplines in onderzoek ter ondersteuning van duurzame ontwikkeling wordt sinds het midden van de jaren negentig aangemoedigd in de interdisciplinaire onderzoeksprogramma's die het Federaal Wetenschapsbeleid (BELSPO) uitvoert.

Na een aarzelende start zien we steeds meer inzendingen van Belgische sociale en menswetenschappen voor de klimaatgerelateerde componenten van BELSPO's BRAIN-onderzoeksprogramma. Die streven naar een beter inzicht in de klimaatverandering, de aanpassing daaraan en de transitie van de samenleving.

De federale regering heeft in december ook beslist om een klimaatcentrum op te richten. Een van de belangrijkste opdrachten is de ontwikkeling van klimaatdiensten, die klimaatkennis moeten produceren, vertalen, en optimaliseren voor economische en politieke besluitvorming. Dit centrum is een structureel samenwerkingsplatform dat exacte en sociale en menswetenschappen verbindt.

Hoe kunnen we ervoor zorgen dat sociale en menswetenschappen een volwaardige rol spelen in ons wetenschapsbeleid? We moeten de instrumenten voor de financiering van onderzoek aanpassen:

- meer middelen beschikbaar stellen voor onderzoek in deze wetenschappen
- een wetenschapsbeleid bevorderen gebaseerd op de grote uitdagingen in onze samenleving en onderzoek, dat de politieke besluitvorming ondersteunt
- onderzoeksresultaten toegankelijker maken voor het grote publiek
- de rol van de Sociaal-Economische Raden, de commissies voor duurzame ontwikkeling, enz. – als *interfaces* tussen onderzoek en politiek – versterken
- proeftuinen ontwikkelen en potentiële gebruikers betrekken bij het definiëren van onderzoek
- transdisciplinair onderzoek aanmoedigen
- klimaatdiensten ontwikkelen met behulp van sociale en menswetenschappen in sleutelsectoren
- ontwikkeling van burgerwetenschap